

Ord på vei ut?

Språket er i endeløs utvikling. Det tilpasser seg og reflekterer vårt behov for kommunikasjon. Slik kommer nye ord til, men samtidig blir andre ord borte.

I boken *Utrydningstruede ord 2* (1) finnes mange gode, gamle og velbrukte ord. Vi har plukket ut noen med tilknytning til anatomen.

Aksle verb

Ordet kommer fra det norrøne *axla*, som betyr å ta på eller rundt akslene (skuldrene). Når man «aksler sitt skinn», som i sitatet nedenfor, tar man altså pelsen på skuldrene, i overført betydning: at man gjør seg kampklar. Verbet blir også brukt refleksivt: å aksle seg, som betyr å trekke på skuldrene.

*Nu aksler jeg mit gamle Skind til Striden,
For arvet Tro imod den nye Viden.*

Henrik Ibsen: Kjærlighedens Komædie
(1862)

Grønne øre fast uttrykk

Fargen grønn blir brukt i mange sammenhenger: man kan ergre seg grønn og man kan gjøre sine hoser grønne, dvs. gå på frierferd. Sover man på sitt grønne øre, vil det si at man sover med god samvittighet, fordi grønt betyr lykke.

*«Gud skal vite at jeg har tjent min herre
tro fra jeg var liten hvalp,» sa hunden.
«Jeg har våket mang en natt og mang en
stund, mens han har ligget på sitt grønne
øre, og jeg har fridd gård og gods fra ild
og tyvehånd mer enn én gang. Men nå
kan jeg hverken se eller høre lenger; og
nå vil han skyte meg, så jeg må rømme,
og slenge gårdimellom og tigge meg frem
til jeg dør av sult. Nei, verden lønner ikke
annerledes!» sa hunden.*

*P.C. Asbjørnsen og Jørgen Moe: Verden
lønner ikke annerledes (1840-årene)*

Hals over hode fast uttrykk

Uttrykket stammer fra tysk og betyr raskt, hodestups. I dag bruker mange uttrykket «over hals og hode», og uttrykket er ellers kjent fra mange språk, gjerne med bokstavrim.

*Man kan ramle inn i det, hals over hode,
eller sette oppe et nytt dikt på baderoms-*

*speilet hver kveld og lese det fem ganger
mens man gjør sitt morgentoilett neste
dag.*

Espen Stueland: All makt til fantasien
(2003)

Lend

substantiv

Lend kommer fra norrønt og er benevnelse på den del av kroppen som er mellom brystkassen og hoftebeinet. Det er brukt i Bibelen og i poesien, og i visse sammen-setninger som for eksempel lendeklede.

*Hei da! skrek han vilt, den styggen,
stod med ett på alle fire,
slo meg med et akterkast
ut av neven kniv og slire,
skrudde meg om lenden fast [...]*

Henrik Ibsen: Peer Gynt (1867)

Navlebeskuer/navlebeskuelse

substantiv

Dette stammer fra munkene som levde på fjellet Athos på 1300-tallet. Troen deres gikk ut på at hvis de stirret på sin egen navle, kunne de fly bort fra den virkelige verden og få se det guddommelige lys. Navnet deres var *hesykaster*, som kommer fra det greske ordet *hesykos*, som betyr stille. En navlebeskuer ble etter hvert benevnelse på en som ikke ser utover sin egen navle, en selvopptatt figur.

*Når det er sagt, betyr det vel strengt tatt
lite i hvilken grad en debut har selvbio-
grafiske aspekter, annet enn for de mest
tabloide lesere og journalister. [...] Det
som derimot blir spennende å se, er
hvorvidt det er mulig å påvise en sam-
menheng mellom grad av navlebeskuelse
i debuten og suksess/fiaskegrad med
«den vanskelige andreboka» (å skrive
seg ut av en navle er nemlig ikke nødven-
digvis så enkelt).*

Kjetil Strømme: Alle debutanter er...
(2004)

Nesestyver

substantiv

Nesestyver er oversatt fra det tyske *Nasenstüber* og betydde opprinnelig «den som farer inn på nesen». I bokstavelig forstand

Minoiske menn med lendeklede. Foto © Robert Harding World Imagery/Corbis/SCANPIX

er det å få et slag på nesen i mer overført betydning å få en irettesettelse, en lærepenge.

*Den bokstavtro kristendoms helt Justin
martyr nærret på sin side et brennende
ønske om å bli ansett som en stor filosof,
men var blitt nektet adgang til pytagore-
iske og platonske filosofiskoler fordi han
manglet kunnskaper i matematikk. Det
var først etter disse nesestyverne at han
ble kristen.*

*Timothy Freke/Peter Gandy: Jesumyste-
rier, oversatt av Ingebjørg Nesheim og
Erik Bergersen (2005)*

Tann for tunge fast uttrykk

Dette er et uttrykk som er kjent helt fra 1600-tallet, som et ordspråk: «Holder du tann for tunge, fortaler du deg ikke.»

*Mustafa Kemal er forferdet over dette,
men vil ikke så splid i kommandoen over
en så liten ekspedisjonsstyrke, og holder
tann for tunge og ser tiden an. Louis de
Bernières: Fugler uten vinger (2004),
oversatt av Bodil Engen*

Marit F. Nylund

marit.nylund@legeforeningen.no
Tidsskriftet

Litteratur

1. Skår A. *Utrydningstruede ord 2*. Oslo: Messel forlag, 2006.